

'Zor olan, başkası için de istemek'

Ödüllü makalesiyle basına yeni ve eleştirel bir bakış getiren Murat Somer, araştırmasından çıkan sonuçları anlattı. Yenal Bilgici'nin söyleşisinden bazı bölümler.

N iye özellikle 1996-2004 arasında seçtiniz?

28 Şubat sürecini inceleyebilmek için. Araştırmada cevap bulmaya çalıştığımız sorulardan biri dindar muhafazakâr kesimin değişip değişmediği ve 28 Şubat'ın bu değişimde ne ölçüde etkili olduğu. Bu yüzden işe, 28 Şubat sürecine giden 1996'dan başladık ve AKP'nin iktidara gelmesinden sonraki dönemi de alabilmek için 2004'te bitirdik. Kaynakların elverdiği en uzun dönemi kapsamaya çalıştık.

Dindar muhafazakâr basının neredeyse hepsini gözden geçirmişsiniz. Peki neden "laiklik hassasiyetleri" açısından sadece Cumhuriyet ve Milliyet'i ele aldınız. Örneğin Hürriyet veya Sabah uygun örnek değil miydi?

Araştırma bütçesi iki gazete seçmeme elveriyordu. Laiklik hassasiyetleri açısından biri nispeten katı, diğeri de daha ılımlı iki gazete olarak Cumhuriyet ve Milliyet öne çıktı.

Araştırmadan çıkan sonuçlardan biri, herkesin kafasında birbirini hakkında soru işaretleri olduğu ama birbirleri hakkındaki yargılarının çok da isabetli olmadığı yönünde.

İnsanlar ilk etapta birbirleri hakkında ki endişeleri doğrulayan haberlere ve başlıklara dikkat edince farklılık algılamaları pekiyor. Herkesin kafasında soru işaretleri var. Çoğunluğun iktidarı anlamında demokrasiye bu soru işaretleri ortadan kalkmadan da geçilebilir ama kaliteli ve çoğulcu bir demokrasi için belli bir güven ortamı gerekiyor. Siyasi ve sosyal aktörle-

rin bir toplumda kendileri ve kendilerine yakın olanlar için demokrasiyi benimsemeleri çok zor değil. Dünyanın birçok yerinde bu zaten böyle. Zor olan, yani kaliteli bir liberal demokrasinin yerleşmesi için gerekli olan, aktörlerin kendilerine rakip hatta bazen tehdit olarak da gördükleri gruplar için de çoğulcu demokrasiyi benimseyebilmeleri.

Zor olan mesela ABD'de Barack Obama'nın başkan olması mıydı?

Evet, o da iyi bir örnek. Dedim ya, önemli olan rakipler için özgürlüğün benimsenmesi. Türkiye'deki laik kesimler için bir tehdit algılaması oluşturanlar temel olarak laik olmayan gruplar. Dindar muhafazakâr kesimler içinse aynı tür bir tehdit algılaması Sünni Müslümanlığı benimsemeyen gruplardan veya nispeten daha özgür hayat tarzlarından ve laiklik hassasiyeti taşıyan kesimlerden geliyor. Laikler de dindar muhafazakârlar da kendilerine benzemeyenler söz konusu olduğunda sosyal çoğulculukta tıkanıyorlar. Laiklerin yine de kadınlar ve eşcinseller gibi gruplar söz konusu olduğunda nispeten daha özgürlükçü bir yaklaşımı olduğunu söyleyebiliriz.

Demokrasi konusundaki samimiyetin böylece test edildiğini söyleyebilir miyiz?

Bence esas mesele siyasi ve hukuki sistemin insanların bu tehdit algılamalarını ortadan kaldıracak güvenceleri sağlamaması. Kısa vadede samimiyet veya hayat felsefesi üzerinde anlaşılabilir ama herkeşe güvence sağlayan kurallar üzerinde anlaşılabilir. Çünkü demokrasi için insanların insanüstü olması gerekmiyor. Yerleşmiş demokrasilerde de bu böyledir. İnsanlar birdenbire başkalarını kendilerinden çok düşünen insanlar haline gelmezler.

Peki bu güvence nasıl sağlanabilir?

Bireylerin haklarını gerçekten koruyan, ayrımcılığı pratikte engelleyen hukuk devletiyle sağlanabilir. Çok iyi işleyen bir hukuk düzeni ve bu hukuk düzenini destekleyen, arkasında duran bir siyasi sisteme ihtiyacımız var. Kilit olan siyaset. Türkiye'de çoğulcu demokrasiye adaptasyonun yeterince olmadığını, çünkü bunun için gereken teşvik mekanizmalarının yeterince var olmadığını söyleyebiliriz. Örneğin çoğulcu çok partili düzene katılabilmek, İslamcı bir siyasinin demokrasiyi benimsemesi için gereken teşviklerden biridir. Türkiye'nin en önemli avantajlarından biri bu mekanizmanın Türkiye'de var olmasıydı. Dindar muhafazakâr partiler Türkiye'de bütün müdahalelere rağmen demokratik siyasete katılıp iktidara gelebildiler. Ama ondan sonra da kapatıldılar. Bu yine de Ortadoğu ülkeleriyle karşılaştırıldığında çok büyük

bir artı. Sonuçta politik sisteme dahil oldular, sosyalle oldular; demokrasiden bir kazanç elde edebildiler. Çoğunluk demokrasisi böyle oturdu.

Teşvik mekanizması açısından eksik olan ne peki Türkiye’de?

Çoğulcu liberal demokrasi için yeterli siyasi irade yok. Bunun herkes için mevcut en iyi alternatif olduğu yeterince düşünülmüyor. Bu, bizim siyasi sistemimiz içerisinde genelde çok kısır ve yanlış bir şekilde tartıştığımız bir konu. Örneğin Türkiye’deki kadınların, dindarların veya kendini laik olarak gören insanların karşılaştıkları baskıyı biz hep böyle kutuplaşmış, kısır bir şekilde tartışıyoruz. Siyasi aktörler ya birini kabul ediyor ya diğerini. Halbuki ikisini de kabul etmek gerekiyor. Türkiye’de başı kapalı insanların bir özgürlük sorunu var. Bunu örneğin CHP de kabul edebilir, çözümenin yolunu arayabilir. CHP Türkiye’de kadınların eğitim almasını, çalışma hayatına katılmasını isteyen bir parti ise o zaman bu özgürlük probleminde de kafa yorması lâzım. Aynı zamanda Türkiye’de bir sosyal muhafazakârlık da var. Birçok yerde kadınların, gençlerin, farklı düşünce ve hayat tarzlarının yeterince özgür olmamaları problemi var; sosyal veya bürokratik baskılarla karşılaşıyorlar. Bunu da bir sorun olarak kabul etmek lâzım. Peki neden bunu siyasi aktörler yapmıyor? Örneğin Başbakan Erdoğan çıkıp her ikisini de neden kabul etmiyor? Düşünmek lâzım.

Yeni inanç problemi olarak ortaya konularının aslında özgürlük problemi olarak sunulması gerekir diyorsunuz.

Evet. Dindar muhafazakâr gazetelerde başörtüsünün özgürlük problemi olarak formüle edilme eğiliminde olduğunu görüyoruz, yani buna artık bir demokrasi proble-

mi olarak bakıyorlar. Tamam, doğru ama o zaman mantık, diğer özgürlük problemlerinin de aynı şekilde kabul edilmesi gerektiğini söylüyor. Aslında en iyi yol, örneğin bir başörtüsü konusundaki düzenlemeyi sosyal demokrat bir partinin; laik düşünce özgürlüğünü koruyan düzenlemeleri de dindar partilerin yapması. Bu Türkiye’deki güven problemini ortadan kaldırır. Esas olan düşünce özgürlüğüdür. Türkiye’de iki taraf da birbirini hayat tarzları üzerinden sorguluyor. Ön kabuller var. Örneğin laikler dindarların içki karşıtlığını modernliğe aykırı görüyor, dindarlar da laiklerin dine karşı olduğunu düşünüyor. İçki içmek çok önemli değil, tercih meselesi, o kadar talep var mı bilmiyorum. Ama bunun dini nedenlerle kısıtlanması, ister devlet ister sosyal baskı yoluyla olsun gerçekten önemli. Çünkü o aynı zamanda felsefeyi, dini eleştirme özgürlüğünü ortadan kaldırıyor. İnsanların içki içmediği bir demokrasi olabilir; ama içki içme ihtimalinin olmadığı, bunun düşünülemediği bir demokrasi olamaz.

Hayat tarzı olarak değil, düşünce biçimi olarak tartışılan laiklik...
Evet, laiklik konusu düşünce özgürlüğü olarak tartışılmıyor. Düşünce özgürlüğü olarak tartışılırdı o zaman farklı sonuçlar ortaya çıkacaktı. Yani örneğin dindar kesimin kendine çok daha fazla özeleştirme yapması gerekecekti.

Mesela ne yönde?
Laik kesimin kaygılarını çok daha ciddiye almaları gerektiğini görecektik. Çünkü bunlar basit “içki içebilmeliyim; kızlar mini etekle gezebilsin”in ötesinde demokrasinin temeliyle ilgili birtakım kaygılar. Dindar muhafazakâr kesim bu kaygıları çok küçümseyebiliyor. Dini veya din felsefesini, dinin herhangi bir yorumunu eleştirebilmek, o ihtimali düşünebilmek, “içki içmek iyi bir şey olabilir” diyebilmek önemli. Dindar kesim bunu ciddiye almalı; laikler de meseleyi hayat tarzı üzerinden savunmaktan vazgeçip özgürlük üzerinden tartışmaya başlamalı.

“İçki içilmeyen bir demokrasi olabilir; ama içki içme ihtimalinin olmadığı, bunun düşünülemediği bir demokrasi olamaz.”

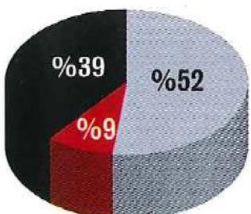
Laiklerin özeleştirisi ne yönde olurdu?
Onlarda da dindarlığı ya da dindarlığın bazı ifadelerini çağdışı, modernlik karşıtı olarak görme eğilimi var. Halbuki mutlaka öyle olmak zorunda değil. Bir yargı düşünce özgürlüğüne karşı olduğu zaman laik ke-

sim buna, “bu demokrasiye aykırıdır” demeli. Ama şekilci bazı noktalarda da veya dini özgürlüklerle ilgili hususlarda da bunu “demokrasiye aykırı” deyip gözardı etmemeli. **Türkiye’de kadınların, eşcinsellerin, gayrimüslimlerin hakları üzerinde duran veya çevre sorunlarına yoğunlaşan bir kitle partisi var olsaydı insanlar çoğunluk demokrasisini benimsemek konusunda hâlâ böyle istekli olur muydu?**

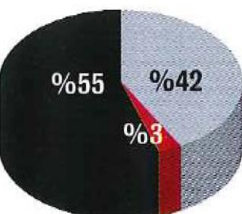
Türkiye’de seçmenin çoğunluğu çoğulculukla öncelikli bir sorun olarak ilgilenmiyor. Belki bu yüzden de hakikaten böyle partiler başarılı olamıyor. Ama seçmenin ekonomik kalkınma gibi öncelikli istemlerine yanıt veren bir parti aynı zamanda çoğulculuğu destekleyen politikalar üretirse seçmenler onu cezalandırır diye bir şey yok. Siyasal elitler kendi aralarında bir demokrasi tesis edebilmek için Türkiye kesim olarak sosyal çoğulculuğa daha açık olmalı. Demokrasiyi geliştirmek ve Türkiye’nin uluslararası konumunu sağlamlaştırmak isteyen partiler bunu yapabilir; olumlu sonuçlarını görünce insanlar da bunu destekler. Bürokrasiyi, ekonomiyi ve siyaseti yönlendiren elitler önemli. Özellikle medya ve siyasete, çoğulcu değerlerin üretilmesinde büyük rol düşüyor. Hem, Türkiye’de muhafazakâr bir parti çoğulculuğa eğilim gösterse seçmenler onu cezalandırır diye bir şey de yok. Yani medyanın ve siyasi aktörlerin, değerlerini gözden geçirmelerine ihtiyaç var.

ALEVİ HAKLARI VE DERS KİTAPLARINDA ALEVİLİK

DİNDAR/MUHAFAZAKÂR GAZETELER

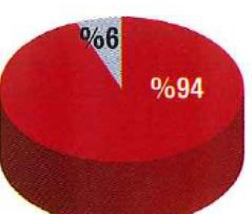

SEKÜLER GAZETELER

SOSYAL ÇOĞULCULUK EŞCİNSELLİK

DİNDAR/MUHAFAZAKÂR GAZETELER

POZİTİF
NEGATİF
NÖTR

Aleviliğin ders kitaplarına girmesi ya da eşcinsel hakları konularında problem sadece pozitif yargıların düşüklüğü değil, bu meselelerin dindar muhafazakâr gazetelerde kendine çok düşük bir oranda yer bulması.